

Millî Birlik ve Beraberlik Sempozyumu

İLESAM, T.C. Başbakanlık Tanıtma Fonu, TİKA, Türk Tarih Kurumu ve T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı'na bu kitabı kültür ve edebiyat tarihimize kazandırdığı için teşekkürü bir borç biliriz.

Ankara – 2017

ARİF NİHAT ASYA'NIN ŞİİRLERİNDE MİLLİ BİRLİĞİN SEMBOLÜ: "BAYRAK"

Doç. Dr. Mümtaz Sarıççek^{120*}

ÖZET

Semboller içerik zenginliği olan; genel ve karmaşık olanı kolay yoldan ifade etme aracıdır. Bayrak, en eski çağlardan beri toplulukların, halkların, milletlerin sembollerinden biri olmuştur. Tarihin en köklü devletlerini, medeniyetlerini kurmuş bir millet olan Türkler, Devlet nişanesi olarak bayrağı önemsemişler; onu gündelik hayatlarının, acılarının, sevinçlerinin göstergesi olarak algılamışlardır. "Bayrak şairi" sıfatıyla anılan Arif Nihat Asya, milli birliği, özgürlüğü, romantik duyguları ifade ederken sık sık bayrak sembolünü kullanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Arif Nihat Asya, bayrak, milli birlik.

Sembolün ilahi bir kaynağının olduğu düşünülmektedir. İnsanla iletişim kurması gereken Tanrı, gönderisini, gönderinin içerik zenginliği karşısında aciz kalan insanın düzeyine indirgemek için sembolü kullanmış olmalıdır. İnsan dili bu sembollerin ilkidir. Kutsal metinlerin sembollerle örülü olması ilahi kudretle insan kavrayışı arasındaki mesafeden kaynaklanır. Sembol dilinin en yoğun kullanıldığı edebî tür olan şiirin en eski edebî tür oluşu, insan türünün yaratılış sürecinde kurduğu iletişime; yaşadığı saadet ve acılara bilinçdışı bir özlem duymasıyla ilişkilidir.

Sembol günümüzde kullanılan anlamıyla kavranması güç olan bir "şey"i kavranabilir hâle getirmek için başvurulan bir yöntemdir. Benzeri sözcükler olan imaj, metafor, alegoriden farklı olarak sembolde, gösteren gösterilen ilişkisi vardır (Wellek-Warren: 247-290). Teşbih, istiare, remiz, rumuz, mazmun gibi ifadeler en geniş anlamıyla sembolik söyleyişin birer biçimidir. Bu sanatların esasen şiire ait olması da sembolün yukarıda ileri sürülen mahiyeti ile şiir arasındaki ilişkiyi güçlendirici delillerdir.

Semboller, evrensel ve milli olmak üzere iki büyük kategoride

120 - Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ARİF NİHAT ASYA'NIN ŞİİRLERİNDE MİLLİ BİRLİĞİN SEMBOLÜ: "BAYRAK"

değerlendirilebilir. İnsan türünün ortak özelliklerini içerenlere evrensel; belirli bir milletin duyarlılıklarının öne çıktığı biçimlerine de milli demek mümkündür. Örneğin "ışık"ın "Tanrı/tanrısallık"; "karanlık"ın da "şeytan/şeytanilik" ile temsil edilmesi evrensel bir sembolleştirmedir. Türkler için "kurt"; Ruslar için "ay"; Almanlar için "kartal"; İngilizler için "aslan"; Fransızlar için "horoz" milli sembollerdir.

Semboller tek yönlü bir olguyu değil çok yönlü ve karmaşık bir duygu, düşünce ve hayal âlemini çağrışımlar yoluyla ait olduğu bireye ve topluma hatırlatır. Böylece evrensel bir sembol milli bir hüviyet kazanır. Örneğin evrensel bir sembol olan "bayrak", üzerinde taşıdığı temsilî unsurlarla ve ait olduğu toplumun mizacına göre kazandığı anlamlara göre milli bir sembole dönüşür.

"Bayrak konusunda, (...) Ögel şunları kaydetmektedir: "Bayrak koruyucu bir ruhtur. O, bir zafer tanrısıdır. Bayrak kutlu ve mübarek bir kişi gibidir; kızar, sevinir, kırılır, düşerse onu tutanlar da yok olur. Kökü, dibi yerde; başı ise göklerde olan bir varlıktır. Gök'lerde enginleşir, yayılır, yücelir, milletlerin soyunun ve kökünün sembolüdür." (Soysal: 210)

Derin bir devlet geleneği olan Türklerin tarih boyunca birden çok sembolü bayraklarında taşıdıkları bilinir. En eski çağlardan beri, sarı, kırmızı, yeşil, mavi ve siyah gibi çeşitli renklerin yanında kurt, ejderha, kartal, Hüma kuşu gibi canlılar ve güneş, ay, yıldız gibi gök cisimlerinin Türk bayrak ve sancaklarında kullanıldıkları bilinmektedir. Bugün kullandığımız ay yıldız motifi Sultan II. Mahmut zamanında kabul edilmiştir (Sosyal: 215 vd.). Bayrak her çağda Türkler için devlet olmanın, otoritenin, bağımsızlığın, hürriyetin, zaferin, onurun, ilahî gücün ve lütuflarının, eşsiz tabiat güzelliklerinin ve zenginliklerinin sembolü olmuştur. Türk milletinin bütün fertleri her çağda bayrağın bu sembolik anlamlarının bilincinde olmuş; ona saygı duymuş, onun etrafında kenetlenmiş; onun yere düşmesine canı pahasına izin vermemiş; bayrak "millî birliğin", millî duyuşun en güçlü sembolü olmuştur.

Arif Nihat Asya, "Bayrak Şairi" sıfatıyla maruf bir büyük ustadır. Ona bu sıfatı kazandıran "Bayrak" (Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor: 3) şiirinin dışında bayrak temalı çok sayıda şiir kaleme almış olmasıdır. Bu şiirlerde millî birliği sağlayıcı unsurlar farklı yönlerden işlenmiştir. Ona bu şöhreti sağlayan "Bayrak" şiiri millî ruhun en güçlü ifade edildiği metinlerden biridir. Şiir şu dizelerle başlar:

Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü,
Işık ışık, dalga dalga bayrağım!

Bu dizelerde şair okuyucunun/dinleyicinin en güçlü algı belirleyici unsuru olan görme duyusuna hitap ederek başlar; bayrağı bir ışık ve renk cümbüşü içinde gösterir. Kızıl, beyaz, mavi renklerin yarattığı coşku insan hayatının en derin iz bırakan iki hadisesi ile birleştirilir: "gelinlik" le düğün, "şehit"le cenaze merasimleri hayal ettirilir. Düğün sevincin, mutluluğun; cenaze hüznün, acının en derinidir; ortak unsurları bayraktır. İki hadise de toplumsal, milli niteliklidir; yaşadıkları çevrede herkesin iştirakiyle gerçekleşir. Büyük küçük, yaşlı genç, kadın erkek ayırmadan herkes düğüne ve cenazeye iştirak eder; sevinci ve acıyı paylaşır. Küslükler bir yana bırakılır, düşmanlıklar ertelenir; aynı sofraya oturulur; aynı halayda el tutuşulur, aynı duaların, ayetlerin, sohbetlerin, ağrıtların, feryatların etrafında duygular ve fikirler birleşir. Şiir şöyle devam eder:

Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.
Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selâmlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.

Bu dizelerde, yukarıdaki toplumsal, milli ruha aykırı davranışların cezalandırılması gerektiği; düğünü ve cenazeyi birlikte yaşamayı beceremeyenlerin bu cezayı hak edeceği söylenir.

Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar:
Yurda ay yıldızının ışığı yeter.

Dizeleriyle görsellik devam ettirilir. Bayrağın göklerde dalgalanışının yaratacağı ruhsal aydınlığın gün ışığından daha güçlü olduğu; mecazen karanlık günler gelse bile bu ruhsal aydınlığın bir sığınak olacağı belirtilir.

ARİF NİHAT ASYA'NIN ŞİİRLERİNDE MİLLİ BİRLİĞİN SEMBOLÜ: "BAYRAK"

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızılığında ısındık;
Dağlardan çöllere düştüğümüz gün
Gölgene sığındık.

Şiiriyet değeri çok yüksek olan bu dizelerde şair görselliği güçlü bir dokunma duygusu algısıyla pekiştirir. Bayrak dondurucu soğuklarda ve yakıcı sıcaklarda sığınılan bir serinlik olur. Serinlik, dokunma duygusunun en derin hissettiği mutluluktur; üşütmeyen soğuk, yakmayan ateştir. O gerçek bir ferahlık, dinginliktir. Bayrağın millî ruhta uyandırdığı hissediş bu serinliktir.

Ey şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim.
Senin altında doğdum,
Senin altında öleceğim.

Bu bentte işitme ve koku alma duygusu da devreye girer. Güvercin ve kartal görüntülerinin yanında sesleri de canlılardır. Rüzgâr da uğultusu ile işitme duygusuna hitap eder. Çiçek de yine görselliğinin yanında kokusuyla da etki bırakır. Böylece bayrak neredeyse bütün duyularla algılanır zengin çağrışımlarla anılır. Şiirin son dize-lerinde ise bayrak düşünsel ve sezgisel yönden anılır:

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim;
Yeryüzünde yer beğen:
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!

Bayrağın bir milletin şerefi, geçmişi ve geleceği olduğu; vatan topraklarının onunla hür ve güvenli olacağı söylenir. Şairin çok bilinen şiirlerinden biri olan "Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor"da da benzer düşünceleri içeren şu dizeleri okuruz:

Şehitler tepesi boş değil
Toprağını kahramanlar bekliyor...
Ve bir bayrak dalgalanmak için
Rüzgâr bekliyor.
(Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor: 19)

Bayrağın dikildiği tepe vatan toprağı olmuştur. Vatan uğruna canını feda eden şehitlerin, huzur içinde yatmaları başlarında bayrağın dalgalanmasına bağlıdır. Savaşta en önemli unsur bayraktır. Orduyu ayakta tutan, onun moral kaynağı olan içerdiği bayrak zengin çağrışımlarıyla askere coşku verir. “Devler” başlıklı Hunların tarihe geçmiş akınlarının coşkuyla yâd edildiği şiirde Tulgali başbuğlar/Ve rüzgârda/Bayraklar, uğultular, tuğlar (Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor: 9) dizeleriyle ürpertici bir sahne canlandırılır. Rüzgâra karışmış ordunun görünür timsallerinden biri bayraktır.

Bayrağın milli birliği birçok yönden temsil ettiği metinlerden biri olan “Olamam” başlıklı şiirde İstanbul’un fethinin en önemli sembollerinden olan Ulubatlı Hasan’ın burçlara bayrak dikmesine şöyle telmihte bulunulur:

Bizans önlerinde bir yeniçeri..
Kılıç tutar, bayrak tutar eli...
“Bu kimdir?” diye sorarsan
Benim:
Ulubatlı Hasan
Benim...
Elim kesilebilir,
Ayağım eksilebilir
Ve oklar delebilir, ateşler eriyip
Yakabilir beni..
Kollarım kanatlarım bir bir
Bırakabilir beni...
Kolsuz olabilirim,
Kanatsız olabilirim;
Bayraksız olamam;
Bayraksız olamam!
(Kökler ve Dallar: 53-56)

Bu dizelerde, bir bayraktarın onu ayakta tutmak için canını feda edişi coşkulu bir söyleyişle anlatılırken savaşta bayrağın ne denli önemli olduğu da vurgulanmış olur. Aynı şiirin “Bir delikanlıysam/Atsız,/Pusatsız/Olabilirim/Bayraksız olamam!” dizeleri de “at” ve “pusat” ifadeleriyle savaş meydanına yapılan bir atıftır. Savaşa katılan veya katılmaya hazır olan bir delikanlı atı ve silahı olmasa da savaşa katılabileceğini ama bayraksız olamayacağını söylemekte-

ARİF NİHAT ASYA'NIN ŞİİRLERİNDE MİLLİ BİRLİĞİN SEMBOLÜ: "BAYRAK"

dir. "Fetih Davulları" şiirinde de fethedilmiş bir kalenin burçlarına çekilen bayrağa şu dizelerle atıfta bulunulur: Ve bulunca bayrağım rüzgârını/Tuğlar, sırma saçlarını/Burçlara taratmaktadır. (Kökler ve Dallar: 63)

"Kubbeler" şiirinde de serhat boylarında yurtlaştırılmış toprakların sembollerinden biri olarak bayrak gösterilir:

Burda kubbe kemer ve mihrap olmuş,
O kıvrak şekil ki serhatte yaydı;
Atlas bayrakların dalgalarında
Rüzgârla öpüşen ince bir aydı.
(Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor: 78)

"Sıradağlar" şiirinde de sefer özlemi bayrakla temsil edilir.
Ağrınız başlamadı mı,
Gelmedi mi nöbetiniz;
Ne renk olacak, söyleyin,
Loğusa şerbetiniz?
Siz ki gün doğup batarken
Bayrak bayraksınız;
Kurdarınızı ne zaman salıverecek,
Kartallarınızı ne zaman
Uçuracaksınız?
(Kökler ve Dallar: 70)

"İkinci Selim" başlıklı rubaide Rumların Kıbrıs'taki Türklere 1960'lı yıllarda uyguladığı zulme isyan eden şair şöyle haykırır:

Kıbrıs dilemiş derdine derman, benden;
Bekler -yine- himmet, Hala Sultan, benden..
Er topla, donanma düz ve aç sancağımı...
Davran, Lala Mustafa Paşa... ferman benden!
(Kıbrıs Rubaileri: 139)

Burada donanmanın sancağını göndere çekip sefere çıkması dile getirilir.

"Eyyub" başlıklı rubaide, Eyyub-el Ensârî'nin Bizans seferi sancağıyla birlikte hatırlanır:

Sancakdarları Eyyub'un sancağına...
Lâyıktırlar bu türbenin kundağına...
Doğdukları yerlerden alınmış toprak,
Serpilsin, avuç avuç, Fetih toprağına!
(Rubaiyyat-ı Arif: 289)

Bayrak Asya'nın bazı şiiirlerinde özel olarak özgürlüğün, işgal-
den ve baskılardan kurtulmanın sembolü olarak kullanılır. "Destan"
ve "5 Ocak Marşı" bu tür metinlerdendir. Destan'daki, Yoksa şu
yaprakta Yavuz,/Yoksa şu bayrakta Oğuz;/Biz de yoğuz, biz de yo-
ğuz! (Kökler ve Dallar: 47) dizelerinde, Oğuz Kağan'ın ruhunu ve
ideallerini taşıyan bayrak bir varoluş göstergesi olarak düşünülür.
Adana'nın Fransız işgalinden kurtuluşuna atfedilen "5 Ocak" şiiirinin;

Çatılar, kubbeler, başlar üstüne
Çekin ey genç eller, al bayrakları..
Ki bayrak alıyla yazdı yazanlar
Vatan takvimine (5 Ocak)ları..
(Kökler ve Dallar: 90)

Dizeleri ise, bayrağın kurtuluş müjdesi olarak gönderlere çe-
kilmesini anlatır. Şair'in diama ilgi alanı içinde olan Türkiye dışındaki
Türklerin özgürlüğünü temsilen kaleme aldığı metinlerden biri olan
"Babagürgür" Kerkük'teki trajediye atıfta bulunur. Bu rubaide, Ker-
kük yakınlarında 2500 yıldır yanan ve Babagürgür olarak anılan pet-
rol yatağının ateşi bayrağa benzetilir; Kerkük'ün özgürlük beklentisi
ile bayrak arasında çağrışım kurulur.

Yansın Babagürgür, gece gündüz yansın!
Varsın, kimi yangın, kimi bayrak sansın!
Hâlâ gözü yollarda olan Kerküklü'm
Ondan ısınıp onunla aydınlansın!
(Rubaiyyat-ı Arif: 21)

"Türbe" rubaisi ile şair dikkatini Kıbrıs'a yöneltir.

Kurbanların –ey Kıbrıs'ımız, Kıbrıs'ımız-
Öz kardeşimiz, öz oğlumuz, öz kızımız...
Rahmet dileyen türbene –artık- kandil

ARİF NİHAT ASYA'NIN ŞİİRLERİNDE MİLLİ BİRLİĞİN SEMBOLÜ: "BAYRAK"

Olmuş.. başucunda ağlar ay-yıldızımızı!
(Kıbrıs Rubailerı: 120)

Dizelerinde zulüm altında göz yaşı döken Kıbrıs Türkü'nün ay-yıldıza hasreti dile getirilir. "Yoldan Geçen Bayrak" ise Bulgaristan Türklerinin bayrak özlemini yansıtır:

Görmüş ne şekiller, Ay'la Yıldız yerine..
Bir bayrağadır bakması, bir gönderine:
Tekrar tekrar oğuşturur gözlerini;
Harmalı, inanmaz gibidir gözlerine.
(Rubaiyyat-ı Arif: 181)

Arif Nihat'ın bazı şiirlerinde bayrak iktidarın, kudretin sembolü olur. Bunlardan biri olan "Fâtih'in Bayrağı" başlıklı berceste de Millet, vatan ve Din ona -ömrünce- verdi güç:/Ay, gökyüzünde birdi... onun bayrağında üç! (Duâlar ve Âminler: 230) dizeleri, Fatih'in gücünün sınırlarının genişliğini ifade eder. Gökyüzünde bir tek hilal varken onun bayrağında üç hilalin bulunuşu bunun delilidir.

Türkün bayrakla kurduğu derin bağ çok yönlü bir milli romantik duyuş tarzını yansıtır. Şairin bu tür metinlerinden olan "Alp Arslan" başlıklı şiirde bayrakla kurulan hissi bağ şöyle dile getirilir:

Kalbim doğuştan "Türk, Türk..." diye çarpar;
Yıldız "Yıldızınım!" diye göz kırpar;
Şimdi, bayraktan, al bana el çırpar;"
Tanrı, özenerek kurdu yapımı;
Selçuklu Alp Arslan, açtı kapımı:
(Kökler ve Dallar: 94-95)

"Olamam" başlıklı şiirde ise bir genç kızın dilinden şu dizeler dökülür:

Eşsizsem, yalnızsam;
Kismetini bekleyen bir genç kızsam
Ve gelirse, eđer mutlu günüm
Yapılırsa bir gün düğünüm
Telsiz, duvaksız olabilirim
Bayraksız olamam!
(Kökler ve Dallar: 53-56)

Bayrak, Türk töresinde düğünün alamet-i farikasıdır. Düğün onun göndere çekilmesi ile başlar. Bir genç kız, onun düğün evinde dalgalanması ile gururlanır. Bir delikanlı da, bu genç kız gibi hayata dair özlemlerini şöyle ifade eder:

Taşıp yirmi yaş dileklerinden
Ufuk ufuk süzülen
Bir gemiyim ben...
Rüzgârsız kalabilirim,
Yelkensiz olabilirim
Bayraksız olamam!

Şair, bu dizelerin devamında, bütün milletin ortak duyarlılıklarını ifade eden şu dizeleri söyler:

-İster erkek, ister kadın-
Çocuğuyum bu vatanın
Ve gazada can borcuyum..
Serhatte kale burcuyum...
Susuz olabilirim,
Uykusuz olabilirim,
Bayraksız olamam!
Ölürsem taşım, yazım
Kaygı olmasın yakınlarıma,,
Bir şey istemem,
Yeter ki ay doğsun mezarıma!
Taşsız olabilirim;
Yazısız kalabilirim;
Bayraksız olamam!
Konaksız, saraysız;
Evsiz, yuvasız, köysüz
Kalabilirim..
Sevdiklerim gidebilir,
Sevenlerim ihanet edebilir...
Her şeysiz kalabilirim, her şeysiz olabilirim
Bayraksız olamam,
Bayraksız olamam!
(Olamam- Kökler ve Dallar: 53-56)

ARİF NİHAT ASYA'NIN ŞİİRLERİNDE MİLLİ BİRLİĞİN SEMBOLÜ: "BAYRAK"

Romantik duyuş tarzı denilince akla gelen temalardan biri aşktır. Çok sayıda aşk şiiri de üretmiş olan Arif Nihat, kimi metinlerinde aşka bayrak aracılığıyla milli bir hüviyet kazandırır. "Öpmek" şiirinde Göklerden bir cennet indirdim sana.../Kaldır hür alınını.. bayraklar öpsün! (Kökler ve Dallar: 11) dizelerinde sevgiliyle bayrak bir arada düşünülür. Şairin ömrünün uzun bir süresini geçirdiği Adana'ya duyduğu özlemi dile getirdiği "Mektup" şiirinin şu dizelerinde bayrak beşeri aşkın sembolü olur:

Güneşte tunç adamların
İşaretini anladım;
Bayrağımı öpen kızı
Bayrağıma nişanladım.
(Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor: 71)

Aşkın bayrakla birlikte anıldığı bir diğer metin de "2 Eylül" başlıklıdır. Eskişehir'in kurtuluş günü olan bu tarihte düzenlenen şenlik aşk duygularıyla anılır:

Erkenden başlayan büyük şenlikte,
Bayrakları seyretmek için birlikte,
Bekler iki kızdan biri Porsuk'ta beni,
Biri Bâdemlik'te
(Rubaiyyat-ı Arif: 213)

"Boyabad Kalesinden" şiirinde kadınların giysilerindeki kırmızı renk şaire bayrağı çağırıştırır. Entarilerinde/Bayraktaki al var;/Pervane'de bal var! (Kökler ve Dallar: 100)

"Yolcular" şiirinde bayrağın hayat galesi içinde boğulmuş insanlar için bile bir umut ışığı olabileceği şu dizelerle ifade edilir:

Bunalıp boğulmuşlara
Kanadlar, yollar, uzaklar...
Yerle göğün arasında
Hürriyete salınacaklar;
Masallara kalsın artık
Bayraklar, tüller, duvaklar!"
Milli onurun simgesi
(Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor: 31)

Asya'nın şiirlerinde "bayrak" Türk milletinin gündelik hayatını onurlu yaşamasının da imsellerindedir. "Sefiller" şiirinde yoksul halkın durumunu görmezden gelenlere bayrağın gölgesi altında bulunan insanların bunu hak etmediği ifade edilir:

"Böyleleri için mi burçtadır, kubbededir
Gölgesiyle bayraklar, ışığıyla kandiller?
Açılsın gözleriniz ülkeye, ey başları
Kumda olan gafiller!
Bunlar, Viktor Hügo'nun "Sefiller"i değil;
Bunlar bizim sefiller!"
(Dualar ve Aminler: 182)

• Kaynakça

Çetin, Nurullah (2011), Fetih Marşı, Şiir Tahlilleri 1, Öncü, s. 137-147

Kaplan, Mehmet (1980), Bayrak, Şiir Tahlilleri 2, Dergâh, s. 427-437

Schimmel, Annemarie (2004), Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri, Kabalıcı Y. (Çev. Ekrem Demirli)

Soysal, Mahmut Enes (2010), "Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız", Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S: 42, s. 209-239, Erzurum.

Wellek, R. ; Warren, A (1983), Edebiyat Biliminin Temelleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Y. (Çev. Ahmet Edip Uysal)